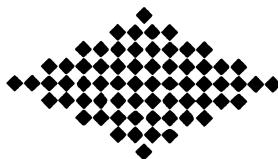

**Knjižnica »NOVE REVIJE«
MAKARSKA**

Knj. 7.

**PROBLEM DOLASKA FRANJEVACA
U BOSNU
I OSNUTKA BOSANSKE VIKARIJE.**

**Napisao
DR. FRA JULIJAN JELENIĆ.**

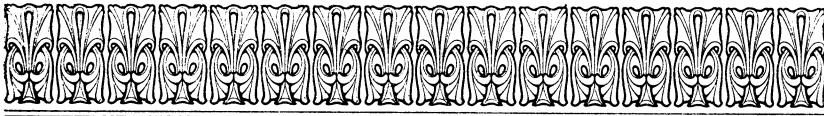

LEONOVA TISKARA, SPLIT.

Preštampano iz »Nove Revije«, 1926., br. 3-4.

SUMMARIUM.

Franciscani Bosnae cursu temporis insignia praestabant bona et Ecclesiae et nationi hodieque praestant. Ipsi non erant tantum pastores animarum sibi commissarum sed etiam duces in rebus politicis, propositores socialium actionum, scientiarum, artium, scholiarum, magistri, medici etc. Has ob causas multum de iis scribebatur, multisque encemiis obruebantur, non solum a populo sed etiam a doctrina eminentibus, in diversis dignitatibus constitutis, a principibus tam saecularibus quam ecclesiasticis et in specie a Summis Pontificibus. Ast de tempore, quando prima vice in Bosnam venerant, quandoque ibi vicariam anno 1517. in provinciam transformatam, fundarunt, docti usque ad novissima tempora non conveniebant. Tamen omnes, qui his de problematibus scripserant, comode possunt dividi tres in classes. Juxta scriptores prima e classis (scriptor »Chronicae XXIV generalium«, scriptor gyöngyösiensis »Cronicae«, p. M. Lisbonensis, p. F. Gonzaga, Vitezović etc.) franciscani primum saltem stabiliter, in Bosnam venerunt et ibi vicariam fundarunt a. 1339.—1342., quo tempore illic morabatur etiam eorum minister generalis p. G. Odonis. Econtra scriptores secundae classis (Waddingus, Ančić, Hueber etc.) loquuntur de bosnensi vicaria jam sub a. 1260., putantque franciscanos in Bosnam multo maturius advenisse, immo sub exordio ipsius Seraphicae Religionis: dum tertia classis (Čevapović) studet duas priores componere, asserendo in Bosna jam a. 1235. extitisse custodiam, quae a. 1260. transformata est in vicariam, sed ista transformatio non est realisata nisi a. 1340. Ast ego post maturum et rigorosum examen omnium his de problematibus tractantium documentorum, prius notorum et quantum potui novissime repertorum, ad conclusionem perveni, franciscanos revera in Bosna stabiliter operari jam ab a. 1291. bosnensemque vicariam non esse fundatam nisi a 1340.

*

*

L

VAŽNOST PROBLEMA.

Ima tome nekoliko stoljeća, da franjevci u Bosni djeluju, a djeluju tako, da im rad obujima i prožima čitav narodni život. U crkvama pitaju narod nebeskom pićom, u školama ga upućuju u knjigu i u ljubav prema Bogu i bližnjemu, u kućama mu vidaju rane, na sudištima ga brane, vesele se s onima, što su veseli, plaču s onima, što plaču, a na političkome polju preuzimaju i igraju najodličnije i najteže uloge. Uza sve to nalaze i vremena i sila pa istupaju, ne samo na naučnome, nego i na umjetničkome polju. I tu se ne ograničavaju samo na sastavljanje i preradivanje propovijedi i udžbenika, na pisanje molitvenika i katehizma, na sabiranje narodnih pjesama, pripovijedaka, zagonetaka, poslovica i lijekova, nego idu dalje. Marešević, Nikolić, Lagarić i Sučić dolaze i po svojoj spremi i po svome radu u red diplomovanih liječnika; Laštrić, Jukić, Knežević i Batinić svojim povijestima potpuno zadovoljavaju svoje savremenike, a Šunjića, čuveni Mezzofanti, poradi njegove i klasične i savremene naobrazbe, naziva *>calamus quintus Augustini<*. Martić je Jagiću bio Homerov našljednik; Koracu *>u hrvatskoj knjizi pjesnik prvoga reda<*, a kritiku dubrovačkoga *>Slovinca<*, 1787., *>prvi naš epik u XIX. vijeku<*. Osim toga su se posvećivale najbolje sile arhitekturi, činili se pokusi u slikarstvu i skulpturi, zanosilo se za glazbu, pravili se načrti za osnutke književnih društava, djelovalo se na osnutku štamparija i t. d. Pa što je sve to ostalo više manje pri pokusima, pri primitivnosti ili možda samo u na-

crtima, nijesu tome bili krivi bosanski »ujaci«, nego nesredene političke i socijalne prilike.¹⁾

I u najnovije doba bosanski franjevci djeluju na raznim i socijalnim i kulturnim poljanama. Poimence providaju 64 župe i tri ekspoziture, uzdržavaju 10 samostana i dvije rezidencije, veliku gimnaziju sa sjemeništem u Visokome, bogosloviju u Sarajevu, u kojoj se nalazi i sijelo redodržavnosti Bosne Srebreničke, te svetište u Đakovici.

Ali kaošto su početci povijesti uopće redovito zastrti gustom koprenom, tako je i bosanskih franjevaca. »Imena i dominikanaca i franjevaca svjet je — veli učevni vatikanski arhivar Balan — većim dijelom zaboravio; bili su to siromašni fratri, koji su donosili mir i naobrazbu s vjerom i ljubavlju; svjet, koji podiže spomenike i statue silnikom, osvojiteljem, koji su tolike zemlje krvlju nakvasili, pomućenim umovom, koji razdvojiše duhove i posijaše mržnju, koja potraja kroz vjekove, da u žalosti zavija narode, taj svjet ne sjeća se onih, koji su zemljom prolazili dobro tvoreći i mir davajući, donoseći Boga i naobrazbu, gdje nije to još poznato bilo, ili gdje je o tom malo ne uspoména izginula bila«.²⁾ No s tim su se većom znatiželjnošću toj gustoj kopreni primicali kasniji povjesnici franjevačkoga reda uopće, a bosanskih franjevaca napose, pa je kušali odstraniti te tako prikazati u pravome svijetlu i same početke franjevačke prošlosti u Bosni. Posebi se razumije, da su se ovi u pravome redu trudili, da pronađu, kada su se prvi franjevci doselili u Bosnu, maticu gotovo svih redodržava tamo od Jadranskoga Mora pa do Karpata, i od sjeverne Albanije pa do jugozapadnih alpskih obronaka, s kojim je pitanjem opet usko skopčano drugo, u koje je naime vrijeme osnovana nekadanja vikarija, a današnja redodržava bosanskih franjevaca? Suprot toga smatram, da ta pitanja još nijesu svestrano i temeljito osvijetljena pa sam ih dalje i poslije svojih svezaka: »Kultura i bos. franjeveči« proučavao te sam danas slobodan s rezultatima svoga istraživanja istupiti pred javnost.

¹⁾ Dr. Jelenić, Kultura i bos. franjeveči, I.-II. (Sarajevo 1912. - 1915.)

²⁾ Balan - Štadler, Katolička Crkva i Slaveni u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini (Zagreb 1881.), str. 103—104.

II.

TROSTRUKA TVRDNJA.

Svi povjesnici, što su dosada pisali o dolasku franjevaca u Bosnu, mogu se zgodno svrstati u tri kategorije.

1. Prva tvrdnja.

Prema ovoj bi franjevci u Bosnu, barem stalno, došli i tu svoju vikariju zasnovali istom za generalstva fra **Gerarda Odona** (Odonis, Eudes) 1329.—1342., ali se u precizovanju godine razilaze između god. 1339.—1342. Glavna su baza ove tvrdnje: »*Chronica XXIV. generalium ordinis Minorum*«, što je objelodanjena u III. svesku »*Analecta Franciscana*«, u Kvarakiju (ad Claras Aquas, Quaracchi) 1897.; »*Cronica seu origo fratrum minorum de observantia Bozne et Hungarie*«, što se nalazi u Đendešu (Gyöngyös u Madarskoj), u franjevačkome samostanu i u Münchenu, u Kr. Knjižnici pod br. 9071. latinskih kodeksa, fra **Marko Lisabonski**, fra **Franjo Gonzaga** i hrvatski ljetopisac **Pavao Vitezović**.

Prema **Hronici 24 generala** fra Gerardo (Geraldus) je najprije održao u Asizu 1340. opću skupštinu franjevačkoga reda, a tada se preko Slovenske (per Sclavoniam) zaputio u ugarsku redodržavu. Prolazeći kroz Bosnu i uvidjevši, kako je sva poplavljena krivovjerjem, ganut vjerskom revnošću, uvrati se bosanskomu banu te ga obrati na katoličku vjeru i sjedini s Crkvom. Izatoga posla u Bosnu iz raznih krajeva mnogu braću, koja obrate mnoge krivovjernike, podignu mnoge crkve i osnuju vikariju. »*Anno Domini MCCCXL fuit Assisi generale capitulum celebratum. Et post idem Generalis, dum pergeret per Sclavoniam ad Provinciam Hungariae, transivit per Bosnam, patriam quasi totam haereticis populatam. Qui zelo fidei succensus ad banum, eiusdem patriae principem, accessit et ipsum convertit ad fidem et reduxit ad Ecclesiae unitatem. Deinde multos fratres illuc ad praedicandum haereticis de diversis partibus Ordinis destinavit, qui ibidem multos ad Christi fidem converterunt et multas ecclesias erexerunt. Et diversis captis locis, facta est Vicaria, quae hodie Bosnensis appellatur.*«.¹⁾)

Od ove se **Hronike** malo razilazi **Cronica Bozne et Hungarie**, kada o tome piše: »*Anno igitur 1339. fuit Assisi capitulum ge-*

---

¹⁾ *Analecta Franciscana*, III., str. 528—529.

nerale celebratum, et post idem capitulum, dum idem generalis (Gerardus) ad provinciam Hungarie pergeret per Sclavoniam, transivit per Boznam, quam videns quasi totam hereticis populatam, zelo fidei succensus ad dominum banum ejusdem Bozne principem accessit et ipsum ad fidem convertit et ad ecclesie romane unitatem reduxit; deinde multos fratres illuc ad predicandum hereticis de diversis partibus ordinis destinavit, qui ibidem multos converterunt et ecclesias exerent; et diversis captis ibi locis facta est una et prima familia minorum vicaria, que hodie Boznensium appellatur... ergo frater Gerardus predictus minister generalis... transeundo ad Hungariam primam vicariam observancie minorum in regno Bozne institut et solum sui itineris fratrem Peregrinum primum vicarium prefecit²⁾

A fra Marko Lisabonski, kada riše u svome Ljetopisu život i rad čuvenoga sorbonskoga doktora fra Gerarda Odona narodnošću Francuza i tamo od 1329. franjevačkoga generala između ostaloga veli: »Celebrossi in Assisi medesimo Ministro Generale (Gerardo) Quadragesimosecondo Capitulo Generale l' anno 1340. dopo il quale andando il Ministro in Schiauonia, nella Prouincia d' Vngaria, passò per la Bosna, dou' erano de gli heretici. Questo buon Padre, ch' era acceso divino zelo della fede, alla presenza del Principe, e popolo di quella Terra predicando i Misterij della fede Cattolica, lo conuerti, riducendolo all' obbidienza della Chiesa Santa. Dipoi mandò de' Frati di diuerse Prouincie à predicare parola di Dio à quegli heretici, che non erano conuertiti, e fecero gran frutto, edificando molte Chiese, e Monasterij: Iui si fece ona Vicaria, chiamata Bosnense, ch' aueua sotto di sé sette Custode.«³⁾

Kao četvrti prvak ove kategorije ima se smatrati fra Franjo Gonzaga († 1620.). Gonzaga je u svome djelu: »De origine seraphicae religionis franciscanae« dvaput pisao o dolasku franjevaca u Bosnu i o osnutku franjevačke bosanske vikarije: prvi put, kada je prikazivao postanak bosansko-hrvatske redodržave (provincia Bosnae-Croatiae), a drugi put, kada je opisivao postanak redodržave Bosne Srebreničke (provincia Bosnae Argentinae). U svome prvome opisu Gonzaga doslovno veli: »Haec Bosnae

²⁾ Fermendžin, Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae (Starine Jugoslav. Akademije, XXII., str. 6—8).

³⁾ P. Marco da Lisbona, Chroniche degli ordini, II. parte, libro 8. (Neapoli 1680.), cap. 44.

Croatiae Prouincia, sub Clemente VI. Pont. max., ac sub R. P. F. Gerardo Odonis Ministro, Banno vero Stephano Vngariae Rege, atq'; circa annum à partu Virgineo 1339. exordium sumpsit. Cum enim R. is P. Jaderam, Dalmatiae ciuitatem applicuisse, didicissetq'; inibi vniuersam Bosnae regionem a Manichaeis, siuae Patarenis haereticis adeò occupari, opprimiq'; vt vix ullum catholicae fidei vestigium appareret: maximo diuini honoris saluandarumq'; animarum zelo ductus, quibusdam doctissimis, sanctissimisq'; patribus sibi ascitis, Bosnam intrepido animo ingressus est: Vbi sacris suis concionibus, priuatisq'; adhortationibus tantum effecit; vt majorem illius patriae nobilitatis partem. intra breuissimum temporis spatium, à pestifero illo errore ad orthodoxae fidei veritatem revocaverit. Inde verò ad alias partes vt iniuncto sibi Generalatus officio satisfaceret, soluturus, aliquot conventus erexit, illosq'; zelantissimis patribus ac fratribus, ex Italiae partibus adductis, instruxit: ac tandem in Vicariam redactos, quemdam V. P. F. Peregrinum in Praelatum sibi praefecit. Quorum deniq'; patrù opera, plura alia monasteria aedificata fuere: Minoriticaq'; Religio per vniuersam Bosnam, Bulgariam, Rasciam, Bazaratham, Valachiam, Seruiam, Dalmatiam. atq'; Illyricum longè lateq'; diffusa; vsque ad Vngaros penetravit: Nam Prouincia haec Bosnae 7 olim Custodias, nempe sanctae Catharinae virginis apud Apulos, Vngarie, Cettini, Tersathi, atq'; Corbaviae, aliasq'; duas complexa est⁴⁾ — Medutim u drugome opisu sam sebi protuslovi, kada veli: »Postquam R. P. F. Gerardus totius Menoritici Ordinis Generalis Minister (vt in proemio Prouinciae Bosnae Croatiae leui stylo tegimus) facto prius laderae eiusdem Ordinis fundamento, plurimisq'; Dalmatis ad fidem a Patarenorum erroribus reuocatos, Italiam, circa annum Domini 1342. repetijt, aliquot patres, tum eiusdem fidei, tum quoq'; suaे Religionis propagandae ducti, Bosnam se contulerunt; indeq'; per Rasciam, Basaseuntes, ad ultimos vsq'; Vngarie fines penetrarunt... His igitur auspicijs haec Bosnae Argentinae Prouincia in tantū eo tempore, creuit, ut septem custodias: scilicet Croatiae, quae in Prouinciam euasit, Alphatiae, Basileae, Bauariae, Laci, Sueviae, atq'; Reni: et 60. loca: insuper et plures Religiosorum centurias complexata sit:

---

⁴⁾ Gonzaga. De origine seraphicae religionis (Romae 1587), parte II., str. 443.

atq'; ab Adriatico mari vsqè; ad portam Bulgariae ferream suos terminos produxerit.⁵⁾

Amo napokon spada i naš hrvatski ljetopisac **Pavao Vitezović**, koji u XVII. vijeku u svojoj »**Kronici**« doslovno piše: »1339. Dossliszu szada najpervi put vu Bosnyu, y ondesze nasztanili Bratja Sz. Ferenca, kojim Ban Stefan zezidal je Kloster vu Misessevom, vu kojemsze y zakopati vuchinil je«.⁶⁾

Gornje prvake višemanje slijede, dà, i brane brojni kasniji pisci. Poimence se **Đendeškoga Ljetopisa** držao fra **Urban Fridrich**, kada je u XVIII. vijeku pisao svoje djelo: »**Historia seu compendiosa descriptio provinciae Hungariae ordinis Minorum s. p. Francisci... Sanctissimi Salvatoris**« (Cassoviae 1759.). — Lisabonskoga je branio u »**Germania Franciscana**« (Oeniponte 1777.) fra **Vigilije Greiderer**. Isto se tako na Lisabonskoga i na Gonzagu oslanja fra **Stjepan Zlatović**, kada piše svoje djelo: »**Franovei države presv. Odkupitelja i hrvatski puk**« (Zagreb 1888.). Ali obzirom na godinu i Greiderer i Zlatović radije pristaju uz đendeškoga ljetopisca i uz Gonzagu, kada opisuje postanak redodržave Bosne Hrvatske. Usto se na Gonzagu oslanjaju fra **Franjo Glavinić** u »**Origine della provincia Bosna Croattia**« (Vdine 1648); fra **Franjo Sudić** (»a Varadino«) u »**Libellus hoc nomine Pastor Bonvs**« (Venetiis 1679) te pisac (po svoj prilici fra Ivan Kopijarević) djela: »**Paraphrastica et topographica expositio totius almae provinciae Bosnae Argentinae**«, što se još i danas čuva u rukopisu u Đendešu i u Sl. Brodu i kojim se u svoje vrijeme i previše služio fra **Emerik Pavić**, kada je pisao »**Ramus viridantis olivae**« (Budae 1766.); dok se fra **Nikola Lašvanin** vjerno držao Vitezovića.⁷⁾ Uz ove treba još prisloniti fra **Bernardina Nagnanovića** koji je u svom Ljetopisu doslovno zabilježio: »**Primus Superior, nostrae Seraphicae Religionis qui Bosniam est ingressus cum intentione fundandi ibi Provintiam ad salutem illorum populorum fuit Pater Geraldus Odonis Aquitanus tum Minister Generalis ordinis anno 1339. Et licet alii**

⁵⁾ Ondje, parte II., str. 511.

⁶⁾ Vitezovich, Kronika aliti Szpmomenek vszega szveta vekov (Zagreb 1744.), str. 102.

⁷⁾ Pobliže srađni dra. Jelenića, Ljetopis franjevačkoga samostana u Kreševu, Sarajevo 1918. (preštampano iz Glasnika Zemaljskoga Muzeja u Bosni i Hercegovini 1917.), str. 8—9.

⁸⁾ Dr. Jelenić. Ljetopis fra Nikole Lašvanina, Sarajevo 1916. (preštampano iz Glasnika Zemaljskoga Muzeja 1914.—1915.), str. 37.

ante ipsum iuerint in Bosniam gratia verbum Dei seminandi, ibi tamen non manebant, sed ad suas Provintias revertebantur; Iste loco sui in Bosnia reliquit Patrem Peregrinum ab Asculo, cum titulo Vicarij Bosnae . . .⁹⁾), te temperamentnoga Plinija Nerevljaka (Plinus Narentinus = fra Luka Vladimirović), koji opet u svome djelcu: »De urbe Narentina« s velikim patosom piše: »Verum ad tollendas quascumque controversias, ac lites quae occurrere possunt in variis ideis ingeniorum morbidorum, qui ideo multoties loquuntur, ut excitent rixas, jurgia, et contentiones, non ut vera loquantur, cum nec loqui possint, quibus proptereas satius baculo, quam verbis esset respondendum, ad tollendam, inquam, quibuscumque objectionibus viam, dicemus quod forsitan ab anterelato Anno 1235. Fratres veniebant ab Italia, ut Missionarii Apostolici in Regnum Bosnae, qui stabant ad decem annos, plus, minusve, deinde redibant. aliique veniebant, atque hoc modo continuati sunt usque ad Annum 1339. ad quem annum concordant omnium Classicorum Scriptorum opiniones, eorumque omnium quorum adhuc extant memoriae manuscriptae . . .¹⁰⁾)

A Zlatović je ovima još dodao, ne samo Bandićeve i Jerkovićeve rukopise u Zaostrogu te Lekušićeve i Radnićeve radnje u »Liber Archivialis« u Makarskoj, nego i Vinjalićev rukopis u Visovcu¹¹⁾), ali pogrešno, jer Vinjalić doslovno piše: »Fra Gerardo Odono Francese Superior Generale dei Fratti Minori per il zelo che aveva accichè i suoi suditi osservassero fedelmente la Regola di San Francesco. e i Statuti di San Bonaventura, andava visitando le Provinzie, capitò in Ungheria l' anno 1340. Carlo Roberto Re d' Ungheria li rappresento il bisogno che aveva la Vicaria di Bosna d' esser accresciuta di Frati per il gran bene che facevano convertendo quei Popoli, parte involti nel scisma Greco, e parte nell' eresia dei Patareni. Il buon Generale risolse di portarsi in persona in quel Paese, e scrisse una circolare a tutte Provinzie d' Europa, invitando i Frati zelanti la salute del Proximo a venir in Bosnia. Il Re scrisse a Stefano Bano di Bosna che veniva colà il Superior Generale dei Frati Minori, onde lo raccomandava al suo amore. Il Bano sentendo adire Generale credeva che fosse qualche Personagio che cominasse con gran

⁹⁾ Dr. Jelenić. Dva ljetopisa Bosne Srebrene, Sarajevo 1919. (pre-stampano iz Glasnika Žemaljskoga Muzeja 1918.), str. 9.

¹⁰⁾ Plinius Narentinus. De urbe Narentina, str. 11.

¹¹⁾ Zlatović. Franjevi, str. 10—11.

pompa come facevano i suoi Prelati del rito Greco, perciò li ando in contra, vedendo poi un uomo vestito di bigio, cinto con un pezzo di corda mezzo scalzo con aliquanti compagni vestiti nell' istessa maniera, restò attonito, e si innamorò della sua umiltà sentendolo poi a parlare rinunziò al scisma Greco, e abbracciò il rito Latino, fece fabbricar un Convento col titolo di San Nicolò nella Terra di Millesovo dove lui abitava per avere appresso di se sempre dei Frati con somma satisfazion di sua moglie che si era sempre mantenuta nel rito Latino appreso dai suoi genitori in Polonia. Da diverse parti del mondo concorsero diversi zelanti Religiosi, e si aumento la Vicaria di Bosna, il Generale fece superiore di quella Provinzia il Beato Pellegrino di Sassonia che fu poi Vescovo . . . Il Padre Marco da Lisbona nella sua cronica dice che il General Fra Gerardo diede principio alla Vicaria di Bosna, ma falla, perchè ebbe i suoi principi nel secolo superiore . . . bensì fu aumentata da Fra Gerardo.⁽¹²⁾) Prema Vinjalić je dakle bosanska vikarija postojala i prije Gerardova dolaska u Bosnu, a Gerardo ju je samo pojačao. Uslijed toga Vinjalić ne spada u prvu, nego u drugu kategoriju.

2. Druga tvrdnja.

Prema ovoj tvrdnji franjevci bi u Bosnu došli mnogo prije te bi već god. 1260. imali i svoju vikariju podijeljenu na 7 ili 8 kustodija. Očevi su ove tvrdnje čuveni irski franjevac fra Luka Wadding († 1657.), fra Ivan Ančić († 1685.) i fra Fortunat Hueber († 1706.). Wadding je s tom tvrdnjom istupio pred javnost u svojim glasovitim i opširnim »*Annales Minorum*«. Govoreći naime Wadding u ovome svome djelu o franjevačkoj općoj skupštini, što ju je sazvao sv. Bonaventura na Duhove 1260., pripovijeda, kako se na istoj skupštini radilo i o broju te granicama pojedinih redodržava. Nove su bile utemeljene samo dvije, a starijim se revidisale granice i pripojile novoosnovane kustodije. A da se zna, koje su to bile redodržave, Wadding ih je u tome svome djelu sve prikazao. Pa kada je prikazao redodržave, tada je dodao: »Hucusque enumeratae sunt Provinciae, deinde subjungebantur Vicariae, quae propter paucitatem Fratrum, vel Monasteriorum, ad Provinciarum dignitatem non ascendeant. Prima Vicaria erat Bosnae, habebat custodias itidem octo.

⁽¹²⁾) Vinjalić. Compendio istorico e cronologico, pod god. 1340. (u Visoveu).

Primam Dulmae.	Quintam Machiovae.
Secundam Grebensem.	Sextam Bulgariae.
Tertiam Bosnae.	Septimam Covini.
Quartam Ussorae.	Octavam Russiae. ¹⁾

Ančić je opet tvrdio, da su franjevci u Bosni djelovali već god. 1235., na temelju buli pape Gregorija IX., kojom Sveti Otac bijaše zabranio bosanskome biskupu te dominikovačkome i franjevačkome poglavaru u Ostrogonu proglašivati bez svoje privole cenzure, što ih bijaše njegov poslanik izrekao protiv ugarskoga kralja Andrije: »In Bosna inveni, quod erant Fratres, et Episc. ex diplom. Greg. IX. an. D. 1235. Relig. an. 28. Pont. 9. cum Venerabilis Frater N. Episc. etc. ad Episcop. Bosnae, et Praefectos Strigonienses ord. Praedicatorum et Minorum, in quo inhibet ne ferrent sententias, iam ordinatas a praedicto Card. Episcopo in Andream Regem Vngariae.²⁾ — Još je dalje pošao Hueber. Hueber je doduše u svojoj »Dreyfache Cronikh des Ordens des hl. Franciskus«, što ju je objelodanio u Münchenu god. 1686., tvrdio, da su franjevci došli u Bosnu i tu osnovali sebi vikariju istom god. 1339. Ali već u svome Menologiju³⁾ bosansku vikariju stavlja pod god. 1260. i dijeli je na sedam kustodija. Usto u svakoj kustodiji označuje pojedine stanove, kako se to najbolje vidi iz njegove slijedeće tablice.

¹⁾ Waddingus. Annales Minorum, tom. II. (Lugduni 1628), str. 197—204: ed. 2.. tom. IV. (Roma 1731), str. 127—134. U 2. izd. pogrešno: »Quartam Ussojae«.

²⁾ F. Joannes Anicius, Thesaurus perpetuus indulgentiarum, Index part. I. U novije je vrijeme i dr. fra Ivan Marković, u riječima Bele IV. od 1244.: »Attendentes in Bosna haereticorum perfidiam admodum invaluisse seu pullulasse ita, quod pauci invenirentur in partibus illis verae fidei zelatores uel cultores« (Theiner, Vet. Monumenta Slavorum Meridionalium, I., Roma 1863, str. 297.), nazrijevao aluziju na tadanje u Bosni franjevce (Dr. Marković, Le parochie francescane in Dalmazia, Zara 1885, str. 7.).

³⁾ Menologium je objelodanjen u Münchenu god. 1698. Ali prije toga je u manjem obliku štampan također u Münchenu god. 1693., u njemačkom jeziku, pod naslovom: »Stammenbuch... aller H., Seligen... aus denen dreyen Ordenständen, welche der Gross-Vater Franciskus gestiftet hat.«

Hueberova bos. vikarija iz god. 1260.

KUSTODIJE	S T A N O V I
Duvanjska	Stagnum (Ston), Neocastrum (Herceg-Novi), Imota (Imotski), Cetina (Cetinje), Glamatzum (Glamoč).
Krbavská ili Grebenska	Corbavia (Krbava), Grupa (Krupa), Greba (Greben), Glasna (Glaž), Othochium (Otok), Podnovium (Podnovi), S. Catharinae (Sv. Katarine).
Bosanska	Curiae banum (Kr. Sutjeska), S. Nicolaus (Sv. Nikola), Lasciovia (Lašva), Plumbeum (Olovo).
Usorska	Diacum (Đakovo), S. Elias (Sv. Ilija, Modriča), Verbica (Vrbica), Schacova, seu Scatona (Skakava), Indua (Indva), Buchostica, seu Miconica (Bukovica).
Mačvanska	Alsanum (Alsan), Biblina (Bijeljina), Laba (Ljubovija), Mazua (Mačva), Campus s. Mariae (Polje sv. Marije), Coscichum, seu Tosachium (Točak), Verbo crupum (Vrhokrupa), Trebrenica (Srebrenica).
Bugarska	S. Severinus (Severin), Orsciana (Oršova), Sebesa (Karanšebeš), Scrimus (Čerović), Chevesdum seu Genesdum (Kövesd).
Kovinjska	Aremenia (Armeđes), Covinum, seu Choninum (Kovinj), Chranum, seu Tranum (Hran). ⁴⁾

Prema Laštriću amo bi spadao i fra **Franjo Harold.**⁵⁾. Ali da se zna, u kome bi to smislu Harold mogao biti, treba naglasiti, kako se Harold bio, na Waddingov nagovor, odvažio nastaviti »**Annales Minorum**« te kako je prije toga bio sve te Waddingove sveske skratio u dva sveska. Ali prije negoli je i jedan svezak nastavka mogao objelodaniti, umro je god. 1685.

Kaošto su prvaci prve, tako su isto i druge kategorije povukli za sobom lijep broj povjesnika. Naročito su ih s oduševljenjem slijedili fra **Filip Laštrić** u svome »**Epitome vetustatum bosnensis provinciae**« (Venetiis 1765.; ed 2. Anconae 1776.) i fra **Mijo V. Batinić** u I. svesku svoga »**Djelovanja Franjevaca**« (Zagreb 1881.), pa fra **Josip Pavišević** u »**Saecula Seraphica**« (Essechii 1777.), fra **Donat Fabijanić** u I. svesku svoje »**Storia dei Frati Minori**« (Zara 1863.) i fra **Bono Benić** u »**Ljetopisu franjevačkoga samostana u Kr. Sutjesci**«.⁶⁾ Isto tako i učevni

⁴⁾ Hueber. Menologium, str. 142.

⁵⁾ Ab Ochievja (Laštrić), Epitome, str. 3: 2. izd., str. 1.

⁶⁾ Benićev Protocol(D)um Suttiseae, u Kr. Sutjesci. Ja ga tamo od 1923. objelodanjujem u Glasniku Zemaljskoga Muzeja u Bosni i Hercegovini, ali s nekim izuzetcima, medu koje spada i govor o dolasku franjevaca u Bosnu i t. d.

Farlati, možda donekle i pod uplivom svoga saradnika Laštrića, iako dobro pozna tvrdnju fra Marka Lisabonskoga, ipak odlučno pristaje uz Waddinga te oko god. 1750. tvrdi, kako franjeveci u Bosni neustrašivo i neumorivo djeluju preko pet stotina godina, tamo od početka svoga reda: »Hi siquidem (franjeveci) sub ipsa sanctissimi hujus Ordinis primordia hanc Christi vineam (Bosnu), nullis libertatis vitaeque periculis deterrit: multo labore ac sudore annos amplius quingentos ad hanc usque aetatem impigre constanterque excoluerunt.«⁷⁾ — Amo spada i fra **Jeronim Lipovčić**, kada piše »Compendium sacrarum caeremoniarum pro alma et antiquissima provincia Bosnae Argentinae«, što je objelodanjeno u Mletcima god. 1751. »jussu et authoritate admodum reverendi patris Josephi Jankovich, actualis ministri provincialis, et diffinitoris generalis«, pa također tvrdi: »Quae (provincia bosnensis) vivente adhuc Seraphico Patre Sancto Francisco, suum ortum in Regno Bosnae Argentinae Anno Religionis Seraphicae 28. habuit, uti refert Waddingus ad Annum 1235. et Author Anesich dictus«⁸⁾; dok nam **Čevapović** i **Batinić** pripovijedaju i o nekakvoj bosanskoj kustodiji iz god. 1235., o čemu radije niže. A najsmjeliji su se pokazali naši stari nekrologiste, kada su nam u svojim nekrologijima opisivali i samoga drugoga vikara bosanske vikarije. Tako se poimence u **Nekrologiju Bosne Srebreničke**, u Kr. Sutjesci, čita: »Die quinta Januarii 1260. Budae in Hungaria (obiit) P. Joannes 2dus Vicarius Vicariae Bosnae, multis virtutibus clarus, qui P. Petrum Ministrum Hungariae a gravissima infirmitate liberavit.«⁹⁾

3. Treća tvrdnja

spaja prve dvije. I prema ovoj tvrdnji prvi su franjeveci došli u Bosnu već u početku svoga reda. Štoviše, oni su imali u Bosni već 1235. i posebnu **kustodiju**, koja je bila na skupštini, održanoj u Narboni god. 1260., pod predsjedanjem sv. Bonaventure, proglašena **vikarijom**. Ali ovo se proglašenje ostvarilo istom g. 1340. Ovu je tvrdnju stvorio učevni fra **Gregorije Čevapović**, kada je

⁷⁾ Farlati, *Ilyrici Sacri* tom. IV., str. 41.

⁸⁾ Compendium, str. 86.

⁹⁾ Dr. Jelenić, *Necrologium Bosnae Argentinae*, po kodeksu franjevačkoga samostana u Kr. Sutjesci, Sarajevo 1917. (preštampano iz Glasnika Zemaljskoga Muzeja u Bosni i Hercegovini 1916.), str. 12. Sravnji još *Necrologium* franjevačkoga samostana u Vukovaru.

pisao: »Perantiquae Fratrum Minorum de Regulari observantia primitus quidem ab anno 1235. Custodiae, dehinc ab anno 1260. Vicariae nominatae, et anno 1340. formatae, tandem ab anno 1520. Provinciae Bosnae Argentinae, hodiae vero ab anno 1757. sub titulo S. Joannis a Capistrano vocitatae, originem celeberimus Ordinis Historiographus Lucas Waddingus (Annal. Ord. ad ann. 1228. n. 86. et 1235. n. 30.), cum non temnendo Chronologo (?) Anesich (Apud Joseph. Iankovich, Diff. Ord. Cerem. Prov. pag. 86.), ad felicia viventis adhuc Inelyti Fundatoris S. Francisci tempora haud incongrue retulit: namque in Generalibus Ordinis Comitiis, Narbonae tempore Generalatus D. Bonaventurae an. 1260. celebratis, Vicaria Bosnensis (praeter Hungariae, observantibus quoque refertam, Provinciam) numerarat septem Custodias, referente dissertissimo Ordinis Chronologo Huebero.¹⁾ Za Čevapovićem se, radije negoli za Waddingom, poveo i naš fra Mijo V. Batinić²⁾, ali samo obzirom na dolazak franjevaca u Bosnu i na opstanak bosanske kustodije god. 1235. Odatle je shvatljivo, zašto Batinić svoje »Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest viekova njihova boravka« završuje s godinom 1835.

III.

KRITIKA TROSTRUKE TVRDNJE.

Gornjim sam potezima prikazao uglavnom sve, što se dosada pisalo o tamnom i zamršenom pitanju, kada su u Bosnu došli prvi franjeveci i kada su oni tu osnovali sebi vikariju. A sve sam to prikazao, barem većim dijelom, riječima samih pisaca, koji su o tom pisali i raspravlјali, dijelom da budem u tome što temeljitiji, a dijelom da možda ugodim i znatiteljnosti čitalaca, koji bi rado zavirili i u izvornike, ali im za to manjka vrijeme i prigoda. No kako sve tri te tvrdnje ne mogu biti istinite, što više mogu biti sve tri neistinite, u cijelosti ili djelomično, to se sada po sebi nameće pitanje, šta da držimo do tih pojedinih tvrdnja? Ja јu na to pitanje odgovoriti obrnutim redom. Nema sumnje, da je

1. Treća tvrdnja

najnevjerljatnija. Lijepa je zadaća pomirivati zavadene i spajati rastavljene, ali ovaj spoj, naročito u povijesti, mora da

¹⁾ Csevapovich, Synoptica-memorialis Catalogus, str. 7—8 i 28.

²⁾ Batinić, Djelovanje Franjevaca, I. str. 29.

bazuje na čvrstim podlogama. Povijest računa samo s činjenicama. No, eto, to je baš, što u našega Čevapovića fali. Njegov je zlatni most između otaca prve i druge tvrdnje sagrađen oštrim orudem suptilnih sholastika bez baze, on visi u zraku i o zraku. Doduše i Čevapović i Batinić pozivaju se pri tome na Waddingove brojeve: 86. pod god. 1228. i 30. pod god. 1235. Ali tko te ulomke pročita, odmah će se uvjeriti, da ti tekstovi nemaju ništa s njihovim tvrdnjama, da se u njima ne govori ama baš ništa ni o bosanskoj kustodiji ni o bosanskoj vikariji. Istina je, da Wadding spominje pod god. 1228. i to pod brojem 87., a ne 86., samostan »in civitate Argentinensi... a quo universa provincia Argentinensis nomen accepit«. I to je po svoj prilici djelovalo na našega Lipovčića, asketu, a nikako povjesnika, da je u svome «Compendium sacrarum caeremoniarum» napisao, kako su franjevci došli u Bosnu već u početku svoga reda. Pa budući da je i Ančić, također bogoslovac, a ne povjesnik, tvrdio na temelju buli pape Gregorija IX., da su franjevci u Bosni postojali već god. 1235., to je za svoju tvrdnju pozvao uz Waddinga i njega u pomoć. I tako je Čevapoviću trebalo još samo pronaći formu, pod kojom su se konstituisali. Naravno, na redodržavu ili provinciju u strogome smislu nije mogao ni pomicljati, jer je ova datovala istom od god. 1517.¹⁾ ili, kako je on mislio, od god. 1520.²⁾ Isto mu je tako bilo poznato, da je bosanska vikarija imenovana istom god. 1260. na općoj skupštini u Narboni. A bez zakonite forme nijesu mogli postojati. Prema tome su morali sačinjavati kustodiju.

Ali iz čitavoga gore spomenutoga Waddingova konteksta vidi se, da se tu nikako ne radi o bosanskoj **Argentini** (Argentina = Srebrenica), po kojoj se bosanska vikarija istom god. 1514. prozvala »Srebreničkom«, nego o alsas-lorenskom (Alsace-Lorraine, Elsass-Lothringen) Strasbourg ili Strassburgu, koji se latinski također naziva **Argentina** ili **Argentoratum**. O našoj se Srebrenici ne može reći, da je imala više biskupa; da joj je prvi biskup bio neki Bertold i da joj je samostan »saeva haereticorum rabie per Germaniam grassante« pretvoren u prah i pepeo, kao što se to tu o Argentini pripovijeda. A nije ništa opravdaniji ni za-

¹⁾ Greiderer, *Germania Franciscana*, tom. I., lib. II., str. 72.; Ferendžin, *Acta Bosnae*, str. 307.; dr. Jelenić, *Bio-bibliografija franjevaca Bosne Srebreničke*, I (Zagreb 1925.), str. X., bilj. 4.

²⁾ Čevapovich, *Synoptic-memorialis Catalogus*, str. 8.

ključak stvoren na temelju bule pape Gregorija IX. Gregorije je ovu bulu izdao u Perudi (Perugia) 31. kolovoza 1235. i u njoj se ne sadrži ništa, do naputak, kako da se bosanski biskup Ivan Teutonik te poglavari ostrogonskih dominikovaca i franjevaca ponesu obzirom na kazne, što ih je bio papin poslanik diktovao protiv ugarskoga kralja Andrije; da tih kazna protiv Andrije ne proglašuju bez posebnoga naloga Sv. Stolice. Ova bula doslovno glasi: »*Gregorius Episcopus etc. Venerabili fratri... Eppo Bosnensi etc... ordinis predictorum et... fratrum Minorum prioribus Strigoniensibus, salutem etc. Cum Venerabilis frater noster... Prenestinus episcopus, tunc apostolicae sedis legatus, discretioni vestre commiserit denuntiationem sententiarum suarum, quas in Carissimum in Christo filium nostrum A. Illustrem Regem Ungarie duxerit promulgandas, presentium vobis auctoritate mandamus, quatenus sine speciali mandato nostro super hoc nullatenus procedatis.*«.³⁾ Da je u ovoj buli govor o ugarskim franjevcima, redodržave kasnije prozvane sv. Marije, a ne o bosanskim, to se vidi i iz druge bule pape Gregorija IX., izdane u Spoletu 16. kolovoza 1234., u kojoj se nalaže bosanskomu biskupu, prioru ostrogonskih dominikovaca i »*ministro ordinis Minorum in Hungaria*«, da ugarskoga kralja Andriju smatraju izopćenim, kuriju mu pak udarenom interdiktom sve dotle, dok se ne popravi, a kada se popravi, da ga tada odriješe.⁴⁾ S padom treće potresla se i:

2. Druga tvrdnja,

prema kojoj bi, kaošto sam to već istakao, prvi franjevci došli u Bosnu također u početku svoga reda te god. 1260. imali tu i svoju vikariju. Ali nešto poradi velikoga ugleda njezinih otaca, naročito Waddinga i Huebera, a nešto poradi drugih okolnosti, nije mi se bilo lako s njom oprostiti. Da se bolje shvati težina Waddingove i Hueberove nauke, baciti nam je malo pogled na njihovu prošlost i na postanak njihovih djela, u kojima su oni o tim gore spomenutim spornim pitanjima pisali.

Fra Luka Wadding rodio se u Irskoj, u Warterfordu 16. listopada 1588., a umro je u Rimu 18. studenoga 1657., gdje se za Urbana VIII. (1623.—1644.) mnogo trudio na popravljanju

³⁾ Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacraam illustrantia, I., str. 136.

⁴⁾ Theiner, O. e., I., str. 127.

svećeničkoga Brevijarija. God. 1633. objelodani u dvanaest svezaka djela suptilnoga dra. Ivana Duns Škota. Osim toga je izdao više biografija, poimence sv. Franje Asiškoga i sv. Antuna Padovanskoga. No najglavnije mu je djelo: »*Annales Minorum seu trium ordinum a s. Francisco institutorum*«. Pokretač je ovih monumentalnih ljetopisa bio zapravo fra Benigno Denovežanin, general franjevačkoga reda. Benigno je posebnom okružnicom i pod prijetnjom izopćenja pozvao već god. 1619. sve poglavare raznih franjevačkih pokrajina, da otvore arhive i u njima probjeru po najspesobnijim muževima sve važnije spomenike te mu ih pošalju u Rim. Ogromni materijal, što se na taj način u Vječnome Gradu nagomilao, bude povjeren na izradbu ljetopisa fra Luci Waddingu, kome je uz to bio otvoren i vatikanski arhiv. Za pomoćnike mu budu dodijeljeni fra Antun Hiquey, koji je svoj red branio i u »*Nitela franciscanae religionis*« protiv Abrahama Bzovija; fra Bartolomej Cimarelli, koji je povjesnu gradu sabirao po srednjoj i gornjoj Italiji, i fra Jakov Polius, koji je opet proučio arhive njemačkih samostana.¹⁾ Uz saradnju ovih učevnih muževa i na temelju već spomenute građe Wadding objelodani god. 1625.—1654. osam svezaka svojih »*Annales Minorum*«.

Iako je Wadding tokom vremena nailazio s ovim svojim ljetopisima i na protivnike, ipak je vazda uživao među najuglednijim i najučevnijim muževima neobično veliko štovanje i povjerenje. Prelazeći preko raznih hvalospjeva, što su mu kroz dugi niz godina pjevani, upozorujem samo na jedan najnoviji sud, što potječe ispod pera dra. fra Heriberta Holzapfela. »Wadding je bez sumnje — veli dr. Holzapfel — najteži pisac prošlosti Manje Braće, kome i ostali redovi imaju malo jednakih povjesnika. On piše istinu, suvišne pohvale izostavlja, ne prišućuje, što se ima prikoriti, a svagdje nastoji pronaći najbolje izvore. Što u toj stvari nije bio vazda srećan pa sve izvore spoznao, koji su tek kasnije otkriveni, to se ne može njemu u grijeh upisati. Radije mu se može predbaciti, što češće izvora točno ne označuje i što u stalne spomenike previše vjeruje, osobito životopisima pojedinih osoba. No on je u tome radio prema duhu svoga vremena. Nepravedno čini, tko Waddinga uopće osuđuje, jer je

---

¹⁾ Dr. Holzapfel—Haselbeck, *Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum* (Friburgi Brisgoviae 1909), str. 522—523: Herders Konversations-Lexikon, pod Wadding.

iskusio, da na stalnim mjestima ne zaslužuje vjerovanja. Samo onaj, koji se ovim ljetopisima služio sto i tisuću puta, uvelike će Waddinga cijeniti.²⁾

Hueber se doduše ne može uspoređivati s Waddingom, ali i on je polučio velik ugled, ne samo svojom životom riječju, svojim propovijedima, nego i svojim perom. On se rodio u Neustadtu na Dunavu 5. studenoga 1654., a umro je u Münchenu 12. veljače 1706. God. 1670. objelodanio je *Život sv. Petra Alkantarskog i sv. Antuna Padovanskoga*; 1686. već spomenutu *Dreyfache Cronikh*; 1693. također već spomenuti *Stammenbuch*, a 1698. isto djelo, prošireno, u latinskom jeziku, pod naslovom »*Menologium*« i t. d.³⁾

Stoga nije nikakvo čudo, da su ovolika dva muža, oko kojih su se godine i godine okupljali najuvaženije ličnosti, zadržala svojim ugledom i mene kroz više vremena u neodlučnosti, kao obzirom na dolazak prvih franjevaca u Bosnu, tako opet obzirom na osnutak bosanske vikarije.⁴⁾ Ali danas, kada sam, kako mislim, čitave te probleme svestrano i temeljito proučio, mirne se duše opraćam i s drugom tvrdnjom. Razloga, osim što sam ih već naveo protiv Ančića, Lipovčića i Čevapovića, ima više i protiv takoga ranoga dolaska franjevaca u Bosnu i protiv tako ranoga osnutka bosanske vikarije.

Amo spada u prвome redu šutnja savremenika. »Da od stotine godina prvo bude u Bosni vikarija obstojala, je li moguće — pravom pita učevni Zlatović — da se nebi gdje ikakva spomena našla kod naših samostana, ili po arkivilnih okolnih država, jali u Rimu kod papinih ili gjeneralovih arkiva, koja bi spomenula koga redovnika, vikara, samostan ili državu i to u vrieme onake borbe, koja je morala nastati medju katoličkim svećenstvom i jerezi okuženim pučanstvom.⁵⁾ Ako je u Bosni bilo franjevaca tako rano, zašto je onda papa Inocencije IV. povjerovalao god. 1248. istragu protiv bosanskoga bana Ninoslava se njskome biskupu i poglavaru spljetskih franjevaca⁶⁾; zašto te duž-

²⁾ Dr. Holzapfel—Haselbeck, *Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum*, str. 523—524.

³⁾ Herders Konversations-Lexikon, pod Hueber.

⁴⁾ Sravni o tome moje rade: *De patarenis Bosnae* (Sarajevii 1908.), str. 93., i *Kultura i bos. franjevcii*. I. (Sarajevo 1912.), str. 25.—32.

⁵⁾ Zlatović, Franovci, str. 11.

⁶⁾ Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I., str. 205.

nosti nije povjerio kome bosanskoj franjevcu? Pa opet, ako se u Bosni nalazilo franjevaca tako rano, organizovanih u posebnu vikariju, zašto su onda pape, **Nikola IV.** 1291. i **Bonifacije VIII.** 1298., povjerovavali u Bosni inkviziciju protiv krivovjernika dalmatinskim franjevcima⁷⁾; zašto to nijesu povjerovavali bosanskim? Kada se god. 1274. raspustio II. lionski opći crkveni sabor, tada je papa Gregorije X. pozvao posebnom bulom sve biskupe i sve upravitelje reda sv. Dominika i sv. Franje Asiškoga, da propovijedaju križarsku vojnu protiv Saracena. U ovoj se buli spominje, uz ostale, i slovenska ili dalmatinska redodržava, a o bosanskoj vikariji nema ni riječ⁸⁾. Batinić to doduše ispričava onodobnim okolnostima⁹⁾, ali mene to ispričavanje nikako ne zadovoljava. Usto danas nam je poznat i katalog pape **Urbana IV.**, u kome se nabrajaju sve franjevačke pokrajinе. Ovaj katalog potječe iz god. 1263., a služio je papskim pisarima kao direktorij pri razrašiljanju pisama.¹⁰⁾ Pa kaošto se bosanska vikarija ne nalazi u buli pape **Gregorija X.**, tako se isto ne nalazi ni u tome katalogu. God. 1319. papa **Ivan XXII.** molio hrvatskoga i bosanskoga bana **Mladena**, da se digne protiv bosanskih krivojernika i gorko civili, kako su tu crkve opustošene, svećenički red posve iskorjenjen, Hristove se svetinje s kužnom porugom gaze, križ se ne štuje, presveta se Pričest ne prima, a za krštenje se u mnogim krajevima i ne zna.¹¹⁾ Gdje su tu dakle bili samostani, gdje li svećenici, opet pravom kliče naš Zlatović.¹²⁾ Osim toga i Wadding i Hueber stavljaju najstariji prikaz bosanske vikarije pod god. 1260. pa se ipak među sobom bitno razlikuju; Wadding broji osam, a Hueber sedam kustodija. Tu razliku čini ruska kustodija, koju Wadding u svome prikazu navodi, a Hueber preko nje prelazi. Štoviše, Rusija se u Huebera nalazi među vikarijama. Stoga je i Greiderer umovao, da Rusija nije mogla biti god. 1260. kustodijom bosanske vikarije, kada je u to vrijeme i sama bila vikarija.¹³⁾ Ali Batinić, koji nastoji Waddinga u cijelosti opravdati, brani ga poslije Čevapo-

⁷⁾ Ondje, I., str. 381.

⁸⁾ Batinić, Djelovanje Franjevaca, I., str. 30.

⁹⁾ Archivum Franciscanum, god. I., sv. I., str. 17.

¹⁰⁾ Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 464.

¹¹⁾ Zlatović, Franovci, str. 11.

¹²⁾ Greiderer, Germania Franciscana, tom. I., lib. II., str. 28.—29.

vića¹³), i tu pomoću tiskarskih pogrješaka. »Kad nebi — veli Batinić — protivnici znali što krupnega na sredu iznieti, tu bi se mogli mirno podpisati Waddingu, jerbo se je sigurno tu podkrala tiskarska pogrieška, te metnuto **Russiae** mjesto **Rassiae**.«¹⁴) Ali ta je isprika vrlo slaba, jer kaošto nemamo nikakvin povijesnih dokaza, koji bi utvrdili, da je Rusija nekoć doista sačinjavala kustodiju bosanske vikarije, tako isto manjkaju podatci, koji bi vojevali za nekadanji opstanak raške kustodije. A dvojbenе stvari osvijetljivati dvojbama, isto je, što i mračnu dvoranu rasvijetljivati pomoću mraka.

Obzirom na ostalih sedam kustodija, Hueber se s Waddingom u bitnosti potpuno slaže, razilazi se samo u tome, što navaja u svakoj kustodiji i stanove, dok je to Wadding mudro prešutio. No ja baš iz povijesti tih samostana vadim dokaze protiv druge tvrdnje. Hueber je naime među svoje stanove pribrojio i samostane u **Stonu** (Stagnum), **Đakovu** (Diacum) i u **Hereeg-Novome** (Neocastrum), dok je danas općenito poznato, da su bosanski franjevci istom god. 1347. dobili od pape Klementa VI. dozvolu, da se mogu u **Stonu** i u **Đakovu** nastaniti i tu sebi podići samostane¹⁵), a **Hereeg-Novi** nije uopće bio ni sagrađen prije god. 1379.¹⁶)

Napokon je dvojbeno, da li su prije god. 1288. vikarije uopće postojale. U prva naime vremena reda sv. Franjo je slao svoje sinove u misije, dodijelivši im za to dosta neopredjeljene pokrajine, koje su se obično nazivale latinski »provincia« ili »administratio«. Budući da su ove provincije bile prevelike, redovito su se dijelile na kustodije. Prvi poslije sv. Franje general fra Ilija nastojaše, da provincije pomnoži na broj Hristovih učenika, na 72, jer su dominikovci bili svoje pomnožali na broj Hristovih apostola, na 12. Budući pak da je ova dioba red previše slabila, stoga se poslije fra Ilijine smrti broj redodržava ili provincija smanji na 32. Kasnije je Sv. Stolica ponovo dozvolila, da se osnivaju nove redodržave, ali samo izvan Italije. God. 1247. Sv. Stolica, na molbu franjevaca, dokine tu dozvolu. Još strožije zabrani osnivanje novih redodržava papa **Nikola IV.** god. 1288.. pa su se

¹³) Csevapovich, *Synoptico-memorialis Catalogus*, str. 17.

¹⁴) Batinić, *Djelovanje Franjevaca*, I., str. 30.

¹⁵) Theiner, *Vetora monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I., str. 736.: Fermendžin, *Acta Bosnae*, str. 28.

¹⁶) Klaić, *Poviest Bosne* (Zagreb 1882.), str. 159 — 160. •

po svoj prilici počele istom sada podizati, mjesto provinција, vikarije.¹⁷⁾

Iz svega se toga vidi, da je Waddingov najstariji prikaz bosanske vikarije čedo kasnije dobi, dok Hueberov i ne razlikujem od onoga, što ga je oko god. 1390. sastavio fra Bartolomej Pisanus i kakav se nalazi u prva dva izdanja njegova djela: »*Liber de conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu Redemptoris nostri*«.

3. Prva tvrđnja.

Medutim nijesu ni oci prve tvrđnje bez opravdanih privgovora. Poimence se general fra Franjo Gonzaga previše oslanjao na svoje pomoćnike a previše se, kako se čini, i žurio. Stoga mu je »*De origine seraphicae religionis*« neobično iznakaženo, naročito geografskim i hronološkim pogreškama. To je zapazio i dr. Holzapfel, a ja opet navadam za to kao klasičan primjer, ako se to može klasičnim nazvati, baš opis bosanske vikarije, u kome se njezin opseg proteže upravo do smiješnosti, čak na Švapsku, Bavarsku, Bazileju, i t. d.¹⁸⁾ Mnogo je veći ugled među franjevačkim povjesnicima uživao fra Marko Lisabonski, čemu se nije ni čuditi. Kao Wadding, tako je i Lisabonski svoje djelo osnovao i izveo na temelju grade, što su je na izričitu zapovijed generala fra Pavla Pisotta (1529.—1533.) po svojim arhivima probrali i u Rim poslali razni pokrajinski poglavari i što ju je i sam, na poticaj generala fra Andrije Alvareza (1547.—1553.), sabrao po Italiji, Francuskoj i Španiji.¹⁹⁾ No ni njegova tvrđnja, što ju je on po svoj prilici osnovao na Ljetopisu fra Marijana Florentinca, da je fra Gerardo najprije održao u Asizu god. 1349. kapitul a tada se zaputio u naše krajeve, ne može podnijeti kritike. Poznato je naime pismo pape Benedikta XII., što ga je Sv. Otac poslao, kao odgovor, iz Avinjona (Avignon) 28. veljače 1349. fra Gerardu, još boravećem u našim krajevima, u kome se Papa veseli i Gerardu čestita na već polučenim uspjesima u Bosni.²⁰⁾ Pa ako se uzme pred oči datum ovoga pisma, onda bi slijedilo,

¹⁷⁾ Dr. Holzapfel—Haselbeck, *Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum*, str. 522.

¹⁸⁾ Gonzaga, *De origine seraphicae religionis*, parte II., str. 443.—511.

¹⁹⁾ Dr. Holzapfel—Haselbeck, *Manuale historiae ordinis Fratrum Minorum*, str. 521.

²⁰⁾ Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I., str. 633.; Fermendžin, *Acta Besnae*, str. 24.

da je fra Gerardo za dva mjeseca i opći kapitul u Asizu održao i Ugarsku s Bosnom pohodio i o svemu tome Papu u Avinjonu obavijestio, a to je za ono doba nevjerojatno. Stoga su neki (poimence Wadding) bili i upali u dvojbu, da li je fra Gerardo uopće održao kapitul u Asizu koncem četvrtoga decenija XIV. vijeka⁴); dok su drugi umovali, da je fra Gerardo mogao ponajprije pohoditi god. 1339. Ugarsku i Bosnu, zatim održati u Asizu god. 1340. opći kapitul te istom poslije kapitula slati braću u Bosnu.⁵) Fermendžin je opet mislio, da sve te poteškoće rješava đendeška »Cronica«, koja, kaošto sam to jednom već istakao, tvrdi, da je fra Gerardo održao opći kapitul u Asizu već g. 1339. i da se istom poslije kapitula zaputio u Ugarsku i Bosnu; u Bosni obratio bana Stjepana Kotromanića, s raznih strana dozvao braću i tu osnovao vikariju. »Mnogi pišu — veli Fermendžin — da je taj kapitulum prije Gerardovog polaska u Bosnu bio držan god. 1340. Marianus Florentin. (Chronic. antiqu. cap. 11.) Marcus Ulyssiponen. (Chronic. P. II. libr. 8. cap. 44. p. 482.) Dominic de Gubernatis (Orbis Seraph. tom. III. p. 47.); ob istom kapitulu te godine govore sliedeći priepisi kronike 24. gjenerala, i to: Asiški del sagro convento, Asiški samostana degli Angeli (sada se nalazi u rimskoj knjižnici zvanoj Angelica) i Fiorentinske knjižnice Lorenziane. Iz toga se vidi, da se je naš ljetopisac služio sasma drugim i to korektnijim priepisom 24. gjeneralu; jer da pomenuti kapitulum nije mogao godine 1340. držan biti, već je Wadding opazio razmatrajuć odviš kratko vrieme, za koje bi o. Gerardo morao na kapitulumu biti, Ugarsku i Bosnu pohoditi, papu u Avignonu pismeno izvestiti i odgovor primiti, a to sve za dva mjeseca. S toga je Wadding dvojio, da li je u obće medju godinom 1337. i 1340. u Asizu kapitulum držan bio. (Annal. Minor. III. p. 465. Edit. I.) Sve pak poteškoće izčeza-vaju, ako uzmeš god. 1339. našim ljetopiscem navedenu.”⁶) Ali je baš u tome pogriješio, kao đendeški ljetopisac, tako inače učevni Fermendžin. U novije je naime vrijeme, poslije F. Ehrlea, i fra Ferdinando M. Delorme svratio pozornost učenjaka na dosada nepoznati kodeks, što se nalazi u Avinjonu, u Javnoj Knjižnici, pod br. 719. Ovaj kodeks broji 45 listi (folia) a potječe

⁴⁾ Fermendžin, Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae, str. 6.—7.

⁵⁾ Analecta Franciscana, tom. II. (Quaracchi 1887.). str. 178.

⁶⁾ Fermendžin, Chronicon, str. 6.. bilj. 1.

iz XIV. vijeka. Pisan je na pergameni, a pisale su ga razne ruke. U njemu se nalaze i odluke asiškoga kapitula, za koje se sve do najnovijega vremena držalo, da su propale. Prije odluka stoji naslov, iz koga se jasno saznaće, ne samo godina, nego i dan, kada je taj opći kapitol u Asizu održan, a glasi: »*In nomine Domini, amen. Hec sunt acta generalis capituli Asissi (sic!) celebrati anno Domini M^{III}XL in Pentecoste.*«¹⁾ Prema tome je neosporivo, da je taj kapitol održan baš god. 1340. na Duhove. Vitezovićevu opet netemeljitosu najbolje osvijetljuje sama:

IV.

KONAČNA OSUDA.

Franjevačko je djelovanje u Bosni doista dosta rano, mnogo ranije negoli je u Bosnu došao fra Gerardo. Već 27. ožujka 1248. papa **Inocencije IV.** obustavi postupak koločkoga nadbiskupa protiv bosanskog bana Ninoslava, navadajući tome razlog, da ban »*tanquam catholicus vivat*«. Ali kao da ni sam Papa nije bio o tome potpuno uvjeren pa stoga u isto vrijeme povjerava senjskome biskupu Filipu i poglavaru spljetskih franjevaca, da ispitaju i točno ga obavijeste »*o životu, glasu i ponašanju plemnitoga muža Ninoslava, bosanskoga bana*«.¹⁾ God. 1291. papa **Nikola IV.**, na molbu srpskoga kralja **Dragutina**, koji je vladao i jednom dijelom Bosne, naloži redodržavniku dalmatinskih franjevaca, da probere, s pomoću svojih savjetnika, dva franjevca, koji su »*u životu i općenju prokušani, književnim znanjem snabđeveni*« i koji su vješti jeziku, kojim se u Bosni govori, te da ih pošalje u Bosnu, da tu povedu istragu protiv krivovjernika.²⁾ Isti analog obnovi 29. travnja 1298. i papa **Bonifacije VIII.**, proširivši tom prigodom djelokrug franjevačkih inkvizitora s Bosne i na susjedne pokrajine, na Hrvatsku, Dalmaciju, Rašu, Istru, Srbiju i Slavoniju.³⁾ Značajno je, da i Nikola IV. i Bonifacije VIII. zahtijevaju, da dva dalmatinska franjevca vode tu inkviziciju stalno i da se prema tome, kada se koji od njih opozove ili umre, zamjeni drugim, koji će imati iste povlastice kao i predšasnik mu.

¹⁾ Archivum Franciscanum; god. V., sv. III., str. 520.—524.; god. VI., sv. II., str. 251.—258.

²⁾ Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, I., str. 205.—206.

³⁾ Ondje, I., str. 378.—379.

³⁾ Ondje, I., str. 381.

God. 1325. papa **Ivan XXII.** preporučuje inkvizitora fra Fabijana ugarskome kralju Karlu Robertu, bosanskome banu Stjepanu Kotromaniću i majci mu Elizabeti.⁴⁾ Vodeći fra Fabijan u Bosni inkviziciju, dode u sukob sa sinovima sv. Dominika, koji su u Bosni i otprije djelovali te tu dužnost smatrali svojom. Na koncu konca čitav spor bude riješen u prilog franjevaca, koji su tu zadaću otada nesmetano vršili.⁵⁾

Ali ti franjevci niti su sačinjavali posebne vikarije ni posebne kustodije; oni su ovisili o »slovinskoj« redodržavi, koja se prostirala po obalama i po otocima Jadranskoga Mora i koja je tu postojala tamo od početka franjevačkoga reda. Na sjeveru Bosne protezala se u početku reda također savremena ugarska redodržava, kasnije prozvana redodržavom sv. Marije. Nije isključeno, da je u Bosni tkogod i iz ove redodržave djelovao, ali za to nema nikakvih povijesnih podataka.

No svi franjevci, koji su u Bosni djelovali prije Gerardova dolaska, bili su »maleno stado«, »gorušično zrno«, tek posijano; »kvass«, koji je imao da jednom uzvišći i napuni sve pokrajine tamo od južnozapadnoga područja Alpa pa sve do Epira i tamo od Karpata pa sve do Jadranskoga Mora — dà, do Napulja.

Koncem god. 1339. ili početkom 1340., no svakako prije asiškoga kapitula, u Bosnu je prvi put došao i franjevački general — fra **Gerardo Odonis**. Arhivar redodržave presv. Otkupitelja u Dalmaciji piše, kao i Vinjalić, kako je bosanski ban Stjepan Kotromanić dočekao Gerarda velikim poštovanjem, poveo ga s pratnjom u svoje dvore i tu dostojanstveno gostio. Ban je, veli arhivar, »znao za dolazak Gerarda i da je ovaj pod zaštitom kralja i pape, ter cienio, da će taj velikan unići u Bosnu sjajom i pratnjom veličanstva, u bogatstvu blaga i zlata, ter i on izadje mu na susret u svetčanom odielu i pratnji svojih dvorana. Kad ugleda pobožnu četu golih glava i bosih nogu, gdje prekriženim rukama ponizno stupa, predstavljuju mu se kao tajstveni duhovi, pred kojimi se razbudi u njegovoj duši i svega družtva pobožna iskra vjere i ljubavi božje. Ban zagrlji Gerarda i povede ga u svoje dvore sa svim družtvom, gdje ih je pristojno gostio i štovao.⁶⁾“) Nema sumnje, da će u tim reteima biti dosta mašte daleko kasnijega

⁴⁾ Nedić. Monumenta Privilegiorum (Vukovarini 1886.), str. 31.—33.: Fermendžin. Acta Bosnae, str. 21.

⁵⁾ Pobliže u dra. Jelenića, Kultura i bos. franjevei. I., str. 77.—78.

⁶⁾ Zlatović. Franjevei, str. 9.

arhivara. Ali u bitnosti su ti retci posve istiniti, jer se i iz pisma pape **Benedikta XII.**, pisana fra Gerardu iz Avinjona 28. veljače 1340., saznaće, da je Stjepan ban Gerardu došta izišao u susret, da ga je časno primio i da mu se iskazao vrlo sklon katoličkoj vjeri. Štoviše, on bi krivovjernike i progonio, kada bi se mogao pouzdati u papinu pomoć i u pomoć ugarskoga kralja, u slučaju, da bi proganjani krivovjernici pozvali sebi u pomoć susjedne raskolnike. A Papi su bile mile ove vijesti. Stoga je u isto vrijeme pisao i bosanskome banu i ugarskome kralju Karlu I., kada i Gerardu. Pa dok je s jedne strane bana preporučivao ugarskome kralju, s druge ga je opet strane bodrio, da se odvazi i digne protiv krivovjernika.⁷⁾ Istom dakle onda, kada su general fra Gerardo, ugarski kralj Karlo i bosanski ban Stjepan ta pisma primili i kada je Gerardo na općoj skupštini u Asizu izmijenio misli sa svojim vijećnicima i s raznim redodržavnicima, na malenome su se stadi u Bosni mogli početi pojavljivati oni isti učinci, što ih je Duh Sveti proizveo, kada se pedeseti dan poslije Hristova uskrsnuća spustio nad apostole.

Da završimo! Franjevcu u Bosni stalno dјeluju već tamo od god. 1291. God. 1340. u Bosni se osniva i franjevačka vikarija, kojoj na čelo bude prvi postavljen fra **Peregrin Saksonac**. U isto se vrijeme franjevcu u Bosni počinju rapidno širiti. Ali vikarija im se ipak pretvara u redodržavu istom god. 1517. U tome smislu treba tumačiti i papu **Eugenija IV.**, kada god. 1444. o bosanskim franjevcima u svojoj buli piše: »*Cum itaque jam per centum et ultra annos ejusdem ordinis (s. Francisci) Fratres de Observantia nuncupati, adeo omnipotenti Deo in partibus Bosnae, Hungariae, Croatiae, Dalmatiae, Bulgariae et Rasciae, caeterisque finibus orientalibus . . . suum exhibuerunt famulatum.*«⁸⁾

⁷⁾ Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I., str. 632.—633.

⁸⁾ Greiderer, *Germania Franciscana*, tom. I., lib. II., str. 47.